

הרב ד"ר רצון ערוסי

דין עזרת נשים ושימוש בה לחול

א. להפוך בית כנסת לעזרת נשים ושימושה לענייני חול

אדם בנה בית כנסת בחצר ביתו, לימים מכר את הבית לראובן. שנים רבות מאז שקנה ראובן את הבית, עמד בית הכנסת עמד על תילו, והתפילות בו התקיימו ברציפות. כשביקש ראובן למכור את ביתו לא הצליח, מכיוון שהבית היה קטן ובשל בית הכנסת שעמד בחצר לא היו לו אחוזה בנייה שם. כך חלפו עשרות שנים. יש לציין שהבעלים הראשונים של הבית, שבנה את בית הכנסת בחצר הבית, היה רב היישוב, והוא היה תלמיד חכמים, וכבר נסתלק מן העולם, ז"ל. ואף ראובן שקנה מהרב את הבית, נסתלק מן העולם, ז"ל, וצאצאיו מכרו, לאחר עשרות שנים, את הבית לשמעון. מטבע הדברים, הבית נמכר במחיר נמוך, הואיל וכאמור קיומו של בית הכנסת בחצר לא אפשר לרוכש הבית להרחיב ביתו באופן משמעותי והולם, כפי שמקובל באותה סביבה.

אולם שמעון הגיש לוועדת תכנון ובנייה של העיר, תוכנית להרחבת ביתו, על חשבון השביל שדרכו מגיעים המתפללים לבית הכנסת. ועל חשבון עזרת נשים של בית הכנסת, שדרש להרוס אותה, ושמר לעצמו אפשרות לבנות בעתיד גם על חשבון בית הכנסת. שמעון הרוכש סבר שהוא קנה גם את בית הכנסת שבחצר ולכן הוא רשאי להרוס את העזרה, שלדבריו אין בה קדושה. כתוצאה מבקשתו זו פרץ סכסוך בינו לבין המתפללים, וכיום הם מנהלים הליכים משפטיים הדדיים. אין חולק על כך שהבעלים הראשון של הבית, היה רב היישוב, והוא שבנה את בית הכנסת בחצרו, ולכן יש יסוד להניח שכשמכר את הבית לראובן, הוא לא מכר לו את בית הכנסת, כדי שיוכל להרוס אותו ולבנות את ביתו. כי חזקה על תלמיד חכם שיודע שאסור לפגוע בקדושת בית כנסת, ולהוציאו לחולין, ולשימוש פרטי, כפי שיבואר להלן. אלא אם כן היה הרב כולל את עניין בית הכנסת בתוך חוזה המכר, ומסביר מה הן זכויותיו של הקונה כלפיו. מכיוון שאין בחוזה המכר שום התייחסות לבית הכנסת שבחצר, מוכח שהרב מכר רק את הבית והחצר, ולא את בית הכנסת, ושביל הגישה אליו. והראיה, שעשרות שנים ראובן לא הרחיב ביתו הקטן כמקובל באותה סביבה, וגם לא הצליח למכור את הבית משום שהמתעניינים ידעו שלא יוכלו להרוס את בית הכנסת.

אבל שמעון הקונה הנוכחי, התעלם ממצב דברים זה, וקנה את הבית. וכאמור, הוא רוצה לבנות ולהרחיב את ביתו, בשלב זה על חשבון שביל הגישה לבית הכנסת ועל חשבון עזרת נשים. במהלך ההליכים המשפטיים הוצעה הצעת פשרה, ששמעון הקונה יבנה ביתו על שביל הגישה לבית הכנסת, ועל שטח עזרת הנשים, כפי שרצה וביקש מהוועדה לתכנון ובנייה. עזרת הנשים תיבנה מחדש בשטח שהיום משמש כבית הכנסת של הגברים, והעירייה תפסיר שטח ציבורי סמוך לבית הכנסת, ושם יבנה בית הכנסת

לגברים. אף שבשלב זה טרם ידוע, אם אכן הנהלת העיר תפשייר שטח כזה לצורכי בית הכנסת, נשאלתי אם מותר לבנות בית פרטי על שטח שביל הגישה של המתפללים לבית הכנסת? ואם מותר להרוס עזרת נשים, ולבנות עליה בית פרטי. ואם מותר להפוך שטח ששימש עשרות שנים כבית כנסת של הגברים, שיהיה מעתה עזרת נשים. כל זאת בהנחה שהנהלת העיר תאשר הפשרת שטח ציבורי סמוך, שבו ייבנה בית הכנסת של הגברים. ובהנחה שבית הכנסת הנוכחי, לרבות עזרת הנשים שלו, לא ייפגעו בכי הוא זה, עד לבניין החדש של בית הכנסת ולהשלמתו.

ואם כן, צריכים אנו לברר, מהו הדין בעניין שביל גישה של המתפללים. היש בו קדושה. היש קדושה לעזרת נשים. והאם קדושה זו שווה לקדושת בית הכנסת. מה מותר ומה אסור לעשות בעזרת נשים? ומה טיבה של קדושת בית הכנסת?

ב. קדושת בית הכנסת

שנינו במשנה (מגילה פ"ג מ"א-מ"ג):

בני העיר שמכרו רחובה של עיר לוקחים בדמיו בית הכנסת. בית הכנסת לוקחים בדמיו תיבה... תיבה לא יקחו בית הכנסת. בית הכנסת לא יקחו את הרחוב. וכן במותריהן. אין מוכרין משל רבים ליחיד. מפני שמורידין אותו מקדושתו, דברי ר' יהודה. אמרו לו, אם כן, אף לא מעיר גדולה לעיר קטנה. אין מוכרין בית כנסת, אלא על תנאי, אמתי שירצו יחזירוהו, דברי ר' מאיר. וחכמים אומרין מוכרין אותו ממכר עולם, חוץ מארבעה דברים: למרחץ, לבורסקי, ולבית הטבילה, ולבית המים. ר' יהודה אומר, מוכרין אותו לשם חצר והלוקח מה שירצה יעשה. ועוד אמר ר' יהודה, בית הכנסת שחרב, אין מספידין בתוכו. ואין מפשילין בתוכו חבלים. ואין פורשין בתוכו מצודות. ואין שוטחין על גג פירות, ואין עושין אותו קפנדריא. שנאמר והשמותי את מקדשיכם. בקדושתן הן עומדין, אף כשהן שוממין. עלו בו עשבים, לא יתלוש, מפני עגמת נפש.

ממשניות אלו למדנו: א) בית הכנסת קדוש, ואפילו הוא חרב יש לנהוג בשטחו קדושה. ב) יש בעיות הלכתיות במכירת בית כנסת. לא בכל מקרה אפשר למכור. ויש חילוקי דעות בעניין מכירת בית כנסת, וכיצד יש לנהוג בבית הכנסת שנקנה. ג) מעלין בקודש ולא מורידין, ולכן אם נמכר בית כנסת, דמיו קדושים, ואין לקנות בדמיו דבר שהוא פחות בקדושתו, למשל רחבה (מקום שמתפללים בו רבים, כשיש תעניות ציבור), אלא דבר שהוא קדוש יותר - תיבה, שעליה מניחים ספר תורה לקריאת התורה בציבור.

על קדושת בית הכנסת בבניינו שנינו בתוספתא (מגילה פ"ג ה"ח):

בתי כנסיות אין נוהגין בהן קלות ראש. לא יכנס בהן בחמה מפני החמה. ובצנה מפני הצנה. ובגשמים מפני הגשמים. ואין אוכלין בהן. ואין שותין בהן. ואין ישנין בהן. ואין מטיילין בהן. ואין ניאותין בהן. אבל קורין ושונין ודורשין בהן. הספד של רבים יוספד בהן. אמר ר' יהודה במי [במה] דברים אמורין, בישובן. אבל בחורבנן, מניחין אותן. ומגדלין בהן עשבים, מפני אגמת נפש.

ובגמרא¹ התבאר שקדושת בית הכנסת כמעט שווה לקדושת הר הבית. והסיבה שבחורבנו אינו רשאי לתלוש עשב שגדל בשטחו מפני עגמת נפש, היא כדי שיזדרזו לבנותו, כפי שפירש הרמב"ם בפירוש המשנה (מגילה פ"ג מ"ד):

עגמת נפש, רוצה לומר שידאבו הנפשות כשהיו בו עשבים וישתדלו לבנותו, אם אפשר להם. או יכנע לבם וישוכו אל ה', אם אי אפשר להם לבנותו.

הנה כי כן, בית הכנסת הוא קדוש. ויש לנהוג בו כבוד, ואסור לפגוע בקדושתו. ואפילו בחורבנו, יש לנהוג בו כבוד, ואין לפגוע בקדושתו. ויש להתפלל ולהשתדל לבנותו מחדש.

ג. מכירת בית כנסת

מכאן באים אנו לעניין מכירתו. האמנם מותר למכור בית כנסת, ובאופן זה תופקע הקדושה מאותו מקום? לכאורה התשובה לכך היא חיובית, שהרי שנינו בתוספתא (מגילה פ"ג ה"ז):

אמר ר' יהודה מעשה בר' לעזר בי ר' צדוק שלקח בית הכנסת של אכסנדריים שהיתה בירושלם. והיה עושה בה כל חפצו. לא אסרו אלא שלא יהא שם הראשון קרוי עליו.

אולם בירושלמי (מגילה פ"ג ה"א) אמרו על בית הכנסת של האלכסנדריים הנזכר בתוספתא: 'אלכסנדריים עשו אותן משל עצמן'. ופירש פני משה, שם: 'יחידים שבאלכסנדריה עשו אותה משל עצמן. ולא משל צבור. ואין בו משום קדושה'. כלומר אותו בית כנסת נבנה בבעלות פרטית, והוא נשאר בבעלות פרטית. כבית כנסת של יחיד, ואין בו קדושה. ובבבלי התייחסו לאפשרות למכור בית כנסת כמשתמע מתוך המשנה, שהגבילה את השימוש בדמיו וכתבו (מגילה כו ע"א):

לא שנו [רש"י: שיכולין למכור בית כנסת] אלא בית הכנסת של כפרים. אבל בית הכנסת של כרכין, כיון דמעלמא אתו ליה, לא מצו מזבני ליה. דהוה ליה דרבים. כלומר רק בית כנסת של כפר ניתן למכור, לא בית כנסת של כרך. ועל כך הקשו מהמעשה של בית הכנסת של האלכסנדריים שהיה בירושלים, שהיא כרך, ובכל זאת מכרו אותו לר' אלעזר. והשיבו: 'וההיא בי כנישתא זוטי הוה. ואינהו עבדוה'. כלומר מדובר בבית כנסת קטן שבנו אותו האלכסנדריים לעצמם ואינו בית כנסת של רבים, כי בית הכנסת של כרכים, שאסור למכרו, מתאפיין לדברי רש"י כדלקמן: 'אבל של כרכין הוה להו בתי כנסיות דרבים. והכל בעליהן. אין בני העיר לבדם בעלים להם'. מדברי רש"י אנו לומדים, שבית כנסת של כפרים, הוא בדרך כלל בית כנסת פרטי, שיחיד או יחידים בנו אותו, והוא שלהם ולא של הציבור, ולכן ניתן למכור אותו. אבל בית כנסת של כרך הוא של רבים, כולם בעלים עליו, לא רק בני העיר אלא גם אנשים שמחוץ לעיר, כי כל יהודי יכול להתפלל בו. התוספות (מגילה כו ע"א ד"ה כיון) הגדירו את ייחודו של בית כנסת של כרכים:

1. ברכות סב ע"ב - סג ע"א.

כיון שרוב בני אדם רגילין ללכת שם להתפלל. אע"פ שאין נותנים כלום בבנינו. מכל מקום כיון דלדעת אותן רבים נעשה, חמורה קדושתו, ואינן יכולים למכרו. ועוד יש לפרש כיון שרבים נותנים בבנינו ובשאר צרכיו. כלומר, לפי ההגדרה הראשונה, הכול תלוי בייעודו של בית הכנסת, אם הוא מיועד לכל יהודי באשר הוא, גם יהודי שלא סייע ולא תרם בבנינו, זהו בית כנסת של רבים, וקדושתו חמורה, ואין למכרו. ולפי ההגדרה השנייה, אם בית הכנסת נבנה גם מדמים שנתנו הציבור הרחב, ולא מכסף פרטי בלבד, הוא בית כנסת של רבים, ואסור למכרו. ובימינו, גם בית כנסת שנבנה בשטח פרטי, אם לא נרשם במשרד רושם המקרקעין כבית פרטי, ולא נבנה בכסף של הציבור הרחב, ומתמיכות עירוניות וממשלתיות, והוא מנוהל ע"י אגודה או עמותה, שיש להם מוסדות נבחרים בדרך דמוקרטית, לפי כל ההגדרות של רש"י והתוספות, אותו בית כנסת, הוא של רבים, גם אם הוא קטן, וקדושתו חמורה, ואין למכרו. כי לפי ההגדרה השנייה של התוספות שבית כנסת של כרכים הוא זה שבבנינו סייעו אנשים מחוץ לעיר, רק אם ידוע שלא סייעו בבנינו אנשים מחוץ לעיר, דין אותו בית כנסת כדין בית כנסת של כפרים, אף שהוא בכרך, ואפשר למכרו. ולפי ההגדרה הראשונה של התוספות, שאין הדבר תלוי בסיוע בבנייה, אלא אם באים להתפלל בו מכל המקומות, אפילו מחוץ לעיר, אף שהוא בית כנסת קטן, הוא נקרא בית כנסת של כרך, שאסור למכור אותו. וטעם זה הוא שנפסק להלכה ע"י גדולי הפוסקים שבית ישראל סומך עליהם למעשה, הרא"ש, הטור, הרמב"ם, והשו"ע, שהרי הרמב"ם (הל' תפילה פי"א הט"ז) כתב:

במה דברים אמורים שמותר למכור בית הכנסת. בבית הכנסת של כפרים שלא עשו אותה, אלא **על דעת בני הכפר לבדם**, שיהיה להם להתפלל בו, והוא **שאם רצו כולן למכרו, מוכרין. אבל בית הכנסת של כרכין הואיל ועל דעת כל אנשי העולם נעשה שיבוא ויתפלל בו כל הבא אל המדינה נעשה של כל ישראל**. ואין מוכרין אותו לעולם.

וכתב הכסף משנה' שם:

ודעת רבינו [הרמב"ם] כהרא"ש. שאפילו בידוע שבני הכרך בנו אותו ולא סייע להם אדם מחוץ לעיר בהוצאת בנינו, אפ"ה כיון דמעלמא אתו לה, בני העיר הקדישוהו לדעת כל העולם. ואע"פ שהתוספות והר"ן הזכירו גם ס' אחר. פירוש זה נראה לרבנו עיקר.

וכך נפסקה ההלכה:² 'אבל של כרכים שבאים שם ממקומות אחרים, אפילו בנו אותו משלהם, אינו נמכר'. לפי זה יוצא שבית הכנסת של הכפרים הוא פרטי, ותושבי הכפרים הם הבעלים שלו. ובית הכנסת נועד רק להם. לפיכך הם רשאים למכרו. אבל בית הכנסת של כרכים, הוא בית כנסת ציבורי, שנועד לכל יהודי בעולם, והוא של כל עם ישראל, ואין רשות למכרו כלל. ולפי זה יוצא, שאם יש כפר שיש בו שדה תעופה בינלאומי, או בית הארחה בינלאומי, ובנו בית כנסת באותו כפר, לכל בני הכפר ולכל הבאים מן העולם,

2. שו"ע, או"ח סי' קנג סעי' ז.

אותו בית כנסת הוא כבית כנסת של כרכים, ואסור למכרו, אף שהוא נבנה בכפר וע"י בני הכפר בלי סיוע חיצוני, כיוון שלפי ייעודו הוא בית כנסת שמיועד לכל דורש ומבקש להתפלל בבית ה'. יש לציין שהרמ"א, בהגהתו ל'שלחן ערוך' (או"ח סי' קנג סעי' ז) כתב: יחיד שבנה ביכ"נ ונתנה לקהל, דינה כבית כנסת של קהל. אבל אם שייר לעצמו בה שום כח אין מכר, כי אם על פי הקהל ועל פיו או יורשיו.

כלומר יחיד שבנה בית כנסת והתכוון שהוא יהיה בית כנסת פרטי, שלו, מותר לו למכרו, ואפילו הוא בכרך, והוא היחיד שמחליט אם למכרו. אבל אם הוא הקדיש את בית הכנסת לקהל, הקהל הוא המחליט, אם למכרו. אולם אם היחיד שייר לעצמו זכות בבית הכנסת, למרות שהקדישה לקהל, הוא, או חליפיו, והקהל, מוסמכים להחליט אם למכרו. ו'בביאור הלכה'³ כתב שדברי הרמ"א סתומים ובלתי ברורים, שהרמ"א לא ביאר אם יש הבדל בין אם היחיד הקדיש לקהל בכפר או לקהל בכרך. וכתב 'ביאור הלכה', שמקור דין זה הוא ה'אור זרוע', אשר סבר שבית כנסת בכרך שנבנה בלי סיוע חיצוני, הוא כבית כנסת של כפר, ולכן לדעתו אם יחיד בנה בית כנסת אפילו הקדישו לבני הכרך יכול היחיד למכרו, אבל להלכה נפסק שאם הוקדש בית כנסת לרבים יש לו דין של בית כנסת של כרכים אף שנבנה כבית כנסת פרטי, ואין למכרו כלל, אם כן, גם כשהיחיד הקדיש בית כנסת לבני עירו, הרי זה כהקדישו לכל העולם, או אפשר שמאחר ובזמן בניינו, לא היה בית כנסת של כרכים, דינו כבית הכנסת של כפר, ומותר למכרו. ובדומה לכך כתב ב'משנה ברורה' (סי' קנג ס"ק לג):

אבל אם ברור לך דלא בנו אלא אדעתא דבני עירם לבד [כגון שהתנו בעת בנינם. או שבשעת בנין היתה כפר. ואח"כ נתרבו בה תושבים הרבה]. וגם לא סייעו להם אחרים דינו ככפר.

אולם גם בית כנסת של כפר אסור למכרו שלא על דעת כולם, כפי שכתב הרמב"ם, שם, ולא עוד, אלא הקונה מוגבל שלא לעשות שם חדרי שירותים. כי שימוש של ביזיון כמו מרחץ, בורסקי, ובית טבילה אסור. 'ואם התנו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר בשעת מכירה שיהא הלוקח רשאי לעשות בו כל אלו - מותר'.⁴

יוצא אפוא, שבית כנסת של כרכים בקדושתו עומד לעולם, ואין למכרו כלל. ובית כנסת של כפרים, מותר למכרו **בהסכמת כל בני הכפר**, ואין למכרו לשימוש בזוי, אלא ע"י **שבעה טובי העיר במעמד כל אנשי העיר**. יתרה מזו, על פי תשובת הרב עובדיה יוסף,⁵ בית כנסת שחרב, ואנשי הוועד בנו על אדמתו מוסד עזרה רפואית לעניי העיר, שיש בו בית מרחץ, חדרי שימוש, ובית טבילה, יש להרוס את אותם מבנים, שאף בתי כנסת של כפרים, צריכים הסכמת שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר, ואף כאשר מדובר בבית **כנסת שחרב**.

3. ביאור הלכה, סי' קנג סעיף ז ד"ה יחיד שבנה.

4. רמב"ם, הל' תפילה פי"א הי"ז; שו"ע, או"ח סי' קנג סעי' ז.

5. שו"ת יביע אומר, ח"א או"ח סי' י.

ד. סתירת בית כנסת

סתירת בית כנסת או סתירת חלקו, היא איסור חמור. כך אפשר ללמוד למשל משאלה שדן בה הרב עובדיה יוסף,⁶ והיא האם מותר להתקין מכשיר אזעקה בארון קודש כשצריך לקדוח חור בארון הקודש. בתשובתו הביא את המרדכי,⁷ שכתב שאסור לנתוך דבר מבית הכנסת, כמו שאסור לנתוך אבן מן ההיכל או מן המזבח, או מן העזרה. וכל העושה כן עובר איסור לא תעשו כן לה' אלוקיכם. הרב עובדיה יוסף האריך לברר טיבו של איסור נתיצה בבית הכנסת, והסיק שנתיצה לצורך בית הכנסת ולתועלתו מותרת, אבל נתיצה שאינה לתועלת בית הכנסת, היא איסור חמור. מכך עולה כי יש איסור חמור לנתוך חלק מבית הכנסת לצורך הרוכש, כשאינן בכזה תועלת לבית הכנסת. כמובן יש לדון בשאלה, אם יש איסור נתיצה בבית כנסת שנבנה ביודעין על שטח פרטי, תוך הסגת גבול. אלא שאין זה המקרה דנו, כי לא בית הכנסת בא בגבולו של הרוכש הזה, ולא בגבולו של הרוכש הקודם, אלא הם באו בגבולו. וידעו על קיומו.

ה. מעמדה של עזרת נשים בבית כנסת

האם יש קדושה לעזרת נשים? בשו"ת 'ציץ אליעזר' (ח"ט סי' יא), הביא שלוש דעות בזה: (א) קדושתה כקדושת בית הכנסת. (ב) יש לה קדושה, אבל קדושתה פחותה משל בית הכנסת. (ג) אין לה קדושה כלל. וסיכם:

הן אמת דהדעה המהלכת בספרי שו"ת רבותינו האחרונים ז"ל הוא דיש חלות קדושה גם על עזרת נשים, אבל זה מודים כמעט רובא דרובא של הפוסקים שעד כדי קדושה של בית כנסת עצמו, לא בא זה.

אם כן לדעתו של ה'ציץ אליעזר' קדושת עזרת נשים פחותה מקדושת בית כנסת, ואחרי בקשת המחילה, איני יודע כמה פחותה, הרבה, או מעט. אולם אפשר ללמוד על קדושתה מדין הרחבה ששימשה לתפילות מזדמנות, בתעניות צבור וכיו"ב. ולדעת ר' מנחם ב"ר יוסי יש לה קדושה, כפי שנתבאר בתוספתא,⁸ וכן במשנה.⁹ אף שלא נפסקה הלכה כר' מנחם ב"ר יוסי,¹⁰ כי תפילות מזדמנות אפילו של רבים, אינן מקנות קדושה למקום שבו מתפללים, אולם אפשר ללמוד מעניין הרחבה שמקום תפילה קבוע, שמתפללים בו בקביעות, יש בו קדושה. אמנם בעבר לא היו הנשים פוקדות בקביעות את בית הכנסת, כפי שכתב ה'ברכי יוסף',¹¹ ש'קצת זקנות הולכות לבית כנסת של נשים [עזרת נשים]', אך בימינו, נשים מתפללות בעזרת נשים בשבתות ובמועדים, כפי שהרבה בתי כנסיות

6. שו"ת יביע אומר, ח"ח או"ח סי' יח.

7. מרדכי, מגילה סי' תתכו.

8. תוספתא, מגילה פ"ג הי"ב.

9. משנה, מגילה פ"ג מ"א.

10. עיין פירוש המשנה להרמב"ם, שם. שההלכה שנאמרה במשנה שם, בסתם, היא לר' מנחם ב"ר יוסי, שלדעתו, יש קדושה לרחובה של עיר, אלא שדבריו אינם להלכה.

11. ברכי יוסף, או"ח סי' רפב הערה ז.

פתוחים למתפללים הזכרים רק בשבתות ובמועדים. ויש לציין שאף השימוש בשם 'עזרת נשים', למקום תפילה של הנשים, מושאל מעזרת נשים שהייתה במקדש, והוא מוכר רק מימי הראשונים,¹² ושם גם כינו בית התפילה של הגברים 'עזרת אנשים'. על כל פנים, הדבר פשוט, שמאחר שבימינו הנשים פוקדות את עזרת נשים בקביעות, ועזרת נשים היא מקום שנועד לתפילות בקביעות, יש בה קדושה. שהרי האישה חייבת בתפילה, ולפי הרמב"ם היא חייבת מן התורה,¹³ אלא שאינה חייבת בנוסח התפילות, ובמספר התפילות, ואינה חייבת להתפלל בציבור. ועוד, עיקר דיני התפילה למדנו מתפילת חנה. וכל מקום שאדם מתפלל בו, צריך המתפלל לחוש כלפיו חרדת קודש, עד שאסור לו לשוב מיד אליו בתום תפילתו, וכל השב מיד אחרי תפילתו למקום תפילתו, הרי הוא ככלב ששב אל קיאו.¹⁴ לכן מקום שנקבע לתפילה, תפילת איש או תפילת אישה, הוא קדוש.¹⁵ אלא שיש פוסקים שדרגת הקדושה של עזרת נשים פחותה משל מקום התפילה של הגברים, הואיל ואינן חייבות בתפילת ציבור, ולא בקדיש וקדושה ולא בקריאת התורה. כי לדעת פוסקים אלו, בית הכנסת קדושתו של בית כנסת חמורה בשל העובדה שמתפללים בו תפילות ציבור, קדיש, קדושה וקריאת התורה.

אולם חלילה מלפגוע בקדושת עזרת נשים, כפי שכתב הר"ש קלוגר כשאסר לעשות סעודת נישואין בעזרת נשים (שו"ת האלף לך שלמה, או"ח סי' עג):
 שאחד שרצה לעשות סעודת נישואין בביהכ"נ של נשים, לדעתי לא תהא כזאת בישראל. ואם ביהכ"נ של אנשים יותר מקודש, עכ"פ גם עזרת נשים היא קודש.
 אם כן, אפוא, מאחר שדעת פוסקים רבים היא כר"ש קלוגר שיש קדושה לעזרת נשים, אלא שהקדושה פחותה מקדושת בית הכנסת, חלילה מלהתיר לסתור עזרת נשים, ולאפשר בנייה פרטית באותו שטח, ושימוש חול באותו מקום.
 ומאחר שקדושת עזרת הנשים פחותה מקדושת בית הכנסת של גברים, הר"ש קלוגר (שם, סי' עו) **אסר לעשות ממקום שמתפללים אנשים עזרת נשים, משום שיש בדבר זה הורדה מקדושה**, על פי הכלל 'מעלין בקודש ולא מורידין'. אם כך יוצא, שבמקרה דנן, החלק של עזרת נשים שיילקח לשימוש חול של הרוכש, ייפגע בקדושתו, וגם בית הכנסת הנוכחי, שייפך לעזרת נשים, תיפגע קדושתו, ודברים אלו אסורים.

1. שינוי ייעוד בית הכנסת כשתצא מכך תועלת

השאלה היא אם בכל זאת יש היתר לכך, כשהמגרש החליפי לבית הכנסת (אם אכן יינתן) הוא מגרש גדול, ובניין בית הכנסת במקומו החדש, בתוספת מקומו הישן, למעט עזרת נשים, יהא גדול בשטחו מבית הכנסת הנוכחי לרבות העזרה. במקרה הזה השאלה היא, האם מותר לשנות את בית הכנסת הנוכחי לעזרת נשים ולהפקיע את עזרת הנשים מקדושתה, מכיוון שהדבר נעשה לכבוד בית הכנסת ולטובת המתפללים?

12. למשל שו"ת הרשב"א, ח"א סי' צו; שו"ת זכרון יהודה, סי' סח.

13. רמב"ם, הל' תפילה פ"א ה"א.

14. יומא נג ע"ב.

15. ועיין היטב בדברים שהביא הב"י, או"ח סי' קכג, ד"ה כתב עוד רבינו, בשם השבלי לקט.

שאלה דומה הובאה לפני הרב יצחק הרצוג ז"ל,¹⁶ על אודות בית כנסת באחת ממושבות הארץ, שהמתפללים רצו לבנות בית כנסת חדש על מגרש סמוך לבית הכנסת הקיים, ובחלק ממקום בית הכנסת הישן המיועד להריסה, לבנות מדרגות לעזרת נשים, שהן כחול לגבי הקודש.

הר"י הרצוג התיר להם בשעת הדחק לעשות כן, מכיוון שמצב בית הכנסת הישן היה בכי רע, והיה בכך משום חילול ה', ובניינו מחדש, בהרחבה ובשכלול, עם הקצבות כספיות שניתנו להם, על מנת לבנות, יצרו מצב של מצווה שאינה חוזרת. אולם אין להקיש מהמקרה שבו דן הר"י הרצוג למקרה דנן, כי אין במצבו הנוכחי של בית הכנסת הקיים, מצב בלתי נסבל, וגדר של חילול ה'. ולהיפך, אין המגרש מובטח להם, וגם לא תקציבים לבנייה. ולכן קשה להתיר איסור פגיעה בקדושת העזרה הנוכחית, ובקדושת בית הכנסת הנוכחי, מספק שמא יהיה הדבר לטובת בית הכנסת והמתפללים. זאת ועוד, הר"י הרצוג התיר סתירת אותו בית כנסת ישן, לפני שבנו את החדש, בגלל הנימוקים הנזכרים. במקרה דנן יש צורך להתיר קדושה של בית כנסת קיים, והשאלה היא, גם אם נניח שמוותר להוריד את מדרגת הקדושה, מהי הדרך הנכונה לעשות זאת?

בתשובה הנ"ל התיר הר"י הרצוג לבנות מדרגות לעזרת נשים, בבית כנסת החדש, על חשבון מקום בבית כנסת הישן ליד ארון הקודש. זאת משום שלדעתו מדרגות לבית כנסת הן חלק מבית הכנסת, ואף שה'חתם סופר' אסר לבנות בית כנסת חדש סמוך לישן, ואת הישן להפוך חצר לבית הכנסת החדש, הרי זה משום שבשימוש בחצר יש ביזוי, ואפילו מי רגלים, ויש בכך חילול ה'.¹⁷ לכאורה לפי דרכנו למדנו, שמוותר להפוך את בית הכנסת הנוכחי לעזרת נשים, כי אין בעזרת נשים שימוש של ביזיון כמו בחצר. אולם מאחר שה'מגן אברהם'¹⁸ כתב שכדי לסתור בית כנסת ישן ולבנות במקומו חדש, יש צורך בשבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר, ומאחר שהשימוש בבית כנסת כעזרת נשים הוא בבחינת הורדה מקדושה, יש צורך בשבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר, כדי שהקדושה תיפקע מן הישן ותחול בחדש. כך משתמע מדברי הר"י הרצוג, שם.¹⁹ יוצא אפוא שבמקרה דנן, אם נתייחס לבית כנסת כבית כנסת של כפרים מותר יהיה לנהוג כן, אם המגרש אכן יינתן, ויש כסף לבנייה, ואם העסקה נעשתה ע"י שבעה טובי העיר במעמד כל אנשי העיר. ואם לבית כנסת זה יש דין של בית כנסת של כרכים, כפי שנראה לענ"ד, אין היתר להפקיע שום קדושה ממנו, ואין היתר לפגוע בקדושת העזרה הנוכחית. אשר לשביל גישה לבית הכנסת, אמנם אין בו קדושה, אבל יש למתפללים זכויות מוקנות בו מכוח בית הכנסת ואם זכויות אלו לא לגמרי ברורות, אפשר שיש לו דין של מיצר שהחזיקו בו רבים שגם כן אין לפגוע בו.

16. שו"ת היכל יצחק, או"ח ח"א סי' כד.

17. שו"ת חת"ס, או"ח סי' לא.

18. מגן אברהם, או"ח סי' קנג ס"ק צז.

19. הר"י הרצוג, שם סי' כה, הוסיף לדון בעניין זה, ובעניין דומה בסי' כו.

סיכום

1. בית כנסת זה אף שנבנה בחצר פרטית הוקדש לציבור, ומאז ועד היום הוא משמש כבית כנסת ציבורי, ולא פרטי. ומתנהל מזה עשרות שנים ע"י דורות שונים של מתפללים שונים.
2. לבית כנסת זה, לענ"ד, יש דין של בית כנסת של כרכים, שאין היתר למכרו או להפקיע קדושתו לעולם.
3. גם אם היה לו דין של בית כנסת של כפרים, אסור למכרו או להפקיע קדושתו אלא בהחלטה של שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר.
4. לעזרת נשים יש קדושה, אף שהיא פחותה מקדושת בית הכנסת, ואין להוציאה לחולין ולפגוע בקדושתה.
5. אסור להפוך בית כנסת לעזרת נשים, אלא אם כן הדבר הוא לתועלת בית הכנסת והמתפללים, ורק אם הליך הפקעת קדושת בית הכנסת הנוכחי נעשה בדרך של שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר.
6. איסור חמור לסתור חלק קטן מבית הכנסת, אלא אם כן הוא לטובת בית הכנסת ולתועלתו ולתועלת המתפללים.
7. שביל הגישה, אין בו קדושה, אבל אפשר שלפי המציאות העובדתית והמשפטית, יש למתפללים, לפחות זיקת הנאה להלך בו.

